

માતૃભાષા અને ઇનફીરીયારીટી કોમલેક્સ (હીનતાની ભાવના)

માતૃભાષાનો અર્થ આપણને સૌને ખબર છે. એ ભાષા જે આપણે જન્મથી સાંભળીને, શીખ્યા અને બોલ્યા. બસ સરળ અર્થ છે માતૃભાષાનો. હવેના સમયની કડવી વાસ્તવિકતા સાથે હું થોડા સમય પહેલાં જ અવગત થઈ. મારું નવું પુસ્તક હમણાં જ આવ્યું “યોગ્ય જીવનસાથી કેવીરીતે શોધવો?” અને આ માટે ઘણાં બધા નવોદિત વાચકોને મળવાનું પણ થયું. અને હું ખૂબ જ મોટી વાસ્તવિકતા સામે રૂબરૂ થઈ કેમ કે આ જ વાચકોએ મારાં આ પુસ્તકને અંગ્રેજી ભાષામાં અનુવાદ કરીને પબ્લિશ કરવાનું જણાવ્યું. અને કારણ માત્ર એક જ હું ગુજરાતી બોલી શકું છું અને સમજી શકું છું પણ વાંચી નથી શકતો. આ શબ્દો જ્યારે સાંભળ્યા તો એવું લાગ્યું કે કોઈ કડવી દવાનો ઘૂંટડો ભરી લીધો હોય. પરંતુ પછી મેં પોતાને જ પ્રશ્ન કર્યો કે શા માટે આટલું બધું અંગ્રેજી ભાષાનું ચલણ? શું ખરેખર અંગ્રેજી એટલું જરૂરી છે કે આપણે પોતાની માતૃભાષામાં બોલવા માટે અને તેને શીખવા માટે નાનમનો અનુભવ કરીએ છીએ. આ તે વળી કેવી હોડ (રેસ) લાગી છે કે અંગ્રેજી નહીં જાણીએ તો કોઈ પૂછશે પણ નહીં. શું ખરેખર એટલું બધું અંગ્રેજી જરૂરી છે અને હતું? જવાબ તો મારો ના આવ્યો પણ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર શોધવાની જરૂર વર્તાઈ.

અંગ્રેજી ભાષા ખોટી નથી બોલવી પણ અને શીખવી પણ. પરંતુ ખોટું એ છે કે આપણે તેને બળજબરીથી સ્વીકાર કરી છે. આપણે તે ભાષાને અપનાઈ એટલા માટે છે કે આપણામાં એક હિનતાની અને નાનમની લાગણીએ જન્મ લઈ લીધો છે. કદાચ આપના વડવાઓનો જ આ અનુભવ રહેલો હતો અને માટે જ પોતાની ભાષાને છોડીને આપણે બીજી ભાષાને સમજવા માંગીએ છીએ. એવું લાગે કે પોતાની માતાને છોડીને બીજી પારકી માતાને અપનાવી. અને માત્ર એટલે જ કે ક્યાંક ડર છે કે રહી જઈશું તો? ક્યાંક ડર છે લોકો શું વાતો કરશે? ક્યાંક ડર છે કે બહારના દેશોમાં જઈશું તો શું કરીશું? ક્યારેક વિચાર્યું છે કે કોઈપણ ફોરેનરે તમારી ભાષાનો સ્વીકાર કર્યો ખરો? તેમના દેશોમાં શું આપણી ભાષાની શાળાઓમાં બાળકોને જવા માટે બળજબરી થઈ છે? તો આપણે કેમ સ્વીકાર કર્યો? અને સ્વીકાર કરીને શા માટે મજબૂરી બનાવી દેવાઈ બાળકો માટે? અને માટે જ આ પ્રશ્નનોના ઉત્તર વિષે થોડી માહિતી આપવા માંગુ છું. કદાચ થોડીક સ્પષ્ટતા આવી જાય. અને કદાચ આપણે આપણી ભાષાને હીનતા સ્વરૂપે ન જોઈને મનથી સ્વીકાર કરી શકીએ.

ભણતર (જ્ઞાન)નો છેદ ભાષાના નામે:

આમ તો અજકાલનું ભણતર માત્ર ડિગ્રી કમાવીને સારી ભાષામાં નોકરી કરવા પૂરતું જ રહ્યું છે. જેટલી ડિગ્રી એટલું અભિમાન. ભલેને પછી નોકરી કરતાં હોય પણ આડંબર તો આકાશને આંબતો હોય. પરંતુ હવે અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણવું એક જબરજસ્તીનો સોદો બનાવી દેવાયો છે. એક વાલી જ્યારે બીજા વાલીની સાથે વાત કરે કે તેના દીકરા કે દીકરીને કઈ ભાષાની શાળામાં ભણાવ્યા અને જો એવું કહેવામાં આવે કે માતૃભાષાની શાળામાં તો એવી નજરથી જોવામાં આવે કે કોઈ મોટો ગુનો થઈ ગયો હોય. એવા

ઓછા વિચાર સાથે વાત કરવામાં આવે કે તે વાલીને નાનમનો અનુભવ થઈ આવે અને આમ થતાં ઘણાં અનુભવોને કારણે હવેના માતાપિતા અંગ્રેજી માધ્યમમાં પોતાના બાળકને ભણાવવા મજબૂર બન્યા. નોકરીમાં પણ જ્યાં માતૃભાષાથી કામ ચાલી શકતું ત્યાં અંગ્રેજી નથી આવડતું કહીને નાનમનો અનુભવ કરાવતા ઘણાં ઉચ્ચ પદના વ્યક્તિઓ પણ આપણી શિક્ષણ વ્યવસ્થા ખોરવવા માટે જવાબદાર છે. હું અંગ્રેજીની વિરુદ્ધમાં નથી. પરંતુ મારો મહત્વનો પ્રશ્ન છે કે જે ભાષા આપણે બોલીએ છીએ તે માતૃભાષા શું ખોટી છે? શું માત્ર જરૂર પૂરતું અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન લઈને આપણે એવું કંઈક ન કરી શકીએ કે આપણી માતૃભાષા દરેક દુનિયાના ખૂણે બોલાય. શું તે શક્ય બનાવી નથી શકતા આપણે? વિચાર કરજો અને તમારો પ્રતિઉત્તર આપજો.

આપણી જ નાનમની લાગણી બીજાનો ધંધો.

લગભગ અંગ્રેજોએ જ્યારથી આપણાં દેશ ઉપર રાજ કર્યું ત્યારથી જ આપણી દરેક સંસ્કૃતિને આપણાં પહેરવેશને અને સાથે આપણી ભાષાને હંમેશા માટે ઊતરતી જોઈ અને આપણને અનુભવ કરાવી. આપણી નાનમ તેમના માટે સારો ધંધો બની ગઈ. અને આટલાં વર્ષો વિત્યા બાદ પણ આપણે હજુ પણ તે જ ગુલામીમાં જીવીએ છીએ બસ માત્ર ફરક પડ્યો છે તે જ વિચારોને મોડર્ન વિચારો કહેવાનો. શું આપને ખબર છે અંગ્રેજો જાણતા હતા કે ભારત ઉપર અને તેની જનતા ઉપર રાજ કરવું હશે ને તો તેમની માનસિકતા ઉપર રાજ કરો. અને જો તે કરવામાં સફળ થયાં તો તેઓ આપણાં ગુલામ. અને ખરી હકીકતથી જોવામાં આવે ને તો આપણી સંસ્કૃતિ માટેની આપણી નાનમની લાગણી તેમના માટે ધંધો બની ગઈ. અત્યારે પણ જો જોવા જઈએ તો અંગ્રેજી ભાષાની શાળાઓનું ઊંચું ધોરણ જણાવીને લૂટવામાં આવતી શાળાની ફી. એવી જ રીતે બહારના દેશોમાં જઈને આવેલા કુટુંબોનો આડંબર એટલે અત્યારની પરિસ્થિતિ. પણ શું આપણે આ પરિસ્થિતિને બદલી ના શકીએ. શા માટે આપણે આપણી ભાષાને છોડીને માત્ર મોડર્નના નામે બીજી ભાષાને અપનાવી. હજુ પણ જણાવવા માંગીશ આ ભાષાથી વિરુદ્ધ નથી પરંતુ પોતાની સંસ્કૃતિ છોડીને તે અપનાવવાની વિરુદ્ધમાં છું. શું આપ સહમત છો?

ભાષા એવી કે જે દરેક લાગણીને વ્યક્ત કરી શકે.

બહુ જ સામાન્ય ઉદાહરણ સાથે સમજાવવા માંગુ તો આપણાં સંબંધો. કાકા-કાકી, મામા-મામી, ફોઈ-કુઆ વગેરે વગેરે નામથી આપણાં વડીલોને સંબોધીએ છીએ. પરંતુ અંગ્રેજીમાં માત્ર આપણે “અંકલ-આંટી” થી સંબોધીએ છીએ. જરાક વાર વિચારજો કેટલો આછકલાઈ ભર્યો આ શબ્દ લાગે. આપણી સંસ્કૃતિમાં આપણાં વડીલોને આપણે માનથી બોલાવીએ છીએ. કેમ? માત્ર ઉંમર નહીં પરંતુ તેમના અનુભવની ઉંમરને આપણે માન આપીએ છીએ. આપણી સંસ્કૃતિ પહેલેથી જ પેઢીઓ વચ્ચેનું સમન્વય સમજાવે છે. વડીલોના અનુભવ અને આપણી તાકાત બંને મળીને કંઈક સારું કરી શકે તે માટે જ આ સંબંધોને આપણે અલગ-અલગ નામથી સંબોધતા અને મનમેળ બનતો. માત્ર ઉપરછલ્લી વાતો નહતી. સાથે મોટાને જેમ માન આપીએ તેમ આપણો અહંકાર નમતો જાય અને આપણે આપણી આત્મા સુધી પોંહચી

શકીએ તે જ મહત્વ રહેતું. પરંતુ હવે તો અંગ્રેજી ભાષાનો વ્યાપ એટલો ને કે આપણે એમ પણ મોડર્નના નામે આપણી સંસ્કૃતિ, ભાષા અને સાહિત્યને તિલાંજલિ આપી ચૂક્યા છીએ. અને સાથે અંગ્રેજી બોલવાના આગ્રહના કારણે કોઈપણ એક સાહિત્ય ઉપર આપણો કમાન્ડ નથી રહ્યો. સાથે અંગ્રેજી ભાષાની પોતાનું શબ્દભંડોળ પણ આપણાં શબ્દભંડોળથી ઘણુંય ઉતરતું હોવા છતાંય આપણે માત્ર આપણાં આડંબરને સંતોષવા માટે જ આ ભાષાના ઉપયોગને પ્રાધાન્ય આપીએ છીએ. શબ્દભંડોળ સમજવું હોય તો આપણી કક્કો અને બારાખડીના શબ્દો અને અંગ્રેજીના માત્ર ગણતરી કરી લેજો ખ્યાલ આવી જશે.

અંતમાં મારે એટલું જ કહેવું છે કે ભાષાની પસંદગી એવી કરો કે શબ્દોનો પ્રભાવ પડે. બીજાના મનને જીતી જાય તે શબ્દોનો ઉપયોગ જ સાચો ઉપયોગ. માત્ર મને ફાંકડું અંગ્રેજી બોલતા બીજું વ્યક્તિ અંજાઈ જાય તેવા પ્રલોભન સાથે બોલેલી ભાષા માત્ર આડંબરને જ જન્મ આપે છે.

નમસ્કાર